

# ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

## ПЛАН

1. Соціальна структура сфери торгівлі.
2. Прості організаційно-правові форми підприємств торгівлі.
3. Складні організаційно-правові форми підприємств торгівлі.
4. Класифікація та характеристика підприємств торгівлі.

### 1. Соціальна структура сфери торгівлі

Багатоукладність економіки обумовлює розвиток і функціонування різноманітних соціальних форм торгівлі. На основі власності можна виділити такі форми: державна, колективна та приватна.

**Державна** – заснована на державній формі власності, а її роздрібна й оптова мережа розміщена в містах, тобто вона обслуговує переважно міське населення.

**Колективна** – в останні роки набула прискореного розвитку, соціально-економічною базою є колективна власність, яка неоднорідна за типами і видами. До колективних підприємств належать акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, різні асоціації, об'єднання.

Характерною особливістю колективної форми торгівлі є широкомасштабність і стабільність.

**Приватна** – фундаментом цієї форми є приватна власність і підприємницька ініціатива. Для приватної торгівлі характерні постійна диверсифікація, висока культура і якість обслуговування, максимальна наближеність до покупців. Водночас ця форма торгівлі супроводжується постійним ризиком банкрутства.

Значні перспективи розвитку розкриваються в Україні для торгівлі, заснованої на власності іноземних фірм. Серед об'єктів з іноземним капіталом переважають роздрібні підприємства.

Підсумовуючи характеристику соціальних форм торгівлі, можна констатувати, що вони відповідають багатоукладності економіки, але в перехідний період оптимальності їхніх пропорцій ще не досягнуто.

### 2. Прості організаційно-правові форми підприємств торгівлі

Багатоукладна економіка створює умови для організації юридичних осіб різноманітних організаційно-правових форм, які можна поділити на прості і складні. До простих можна віднести: підприємство, господарське товариство, акціонерне товариство, кооператив.

**Підприємство** – самостійний господарюючий статутний суб'єкт, який має право юридичної особи. Залежно від форми власності підприємства бувають індивідуальні, сімейні, приватні, колективні, унітарні, дочірні, спільні.

**Господарське товариство** – це господарюючий суб'єкт, юридична особа, утворена на засадах угоди юридичними і фізичними особами шляхом об'єднання майна та капіталу. До господарських товариств, що діють на принципах партнерства, можна віднести: повне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, командитне товариство.

**Акціонерне товариство** – має статутний фонд, поділений на певну кількість акцій рівної номінальної вартості. Засновниками і акціонерами можуть бути юридичні і фізичні особи. Усі вони несуть майнову відповідальність у межах внесеного вкладу. Акціонерні товариства бувають двох видів: відкриті (ВАТ) і закриті (ЗАТ).

**Кооператив** – це автономна асоціація осіб, які добровільно об'єдналися з метою задоволення економічних, соціальних і культурних потреб за допомогою підприємства, що перебуває у спільному володінні і управляється демократично. Членами кооперативу виступають фізичні особи. Вони вносять обов'язкові внески, а за бажанням – і додаткові.

### 3. Складні організаційно-правові форми підприємств торгівлі

Підприємства, кооперативи, товариства мають право об'єднати діяльність у межах більш складних формувань: корпорацій, консорціумів, концернів. При цьому члени об'єднань зберігають юридичну самостійність. Більшість об'єднань діють на основі статуту. Вони визнані юридичними особами. *У сфері торгівлі функціонують такі об'єднання:*

– **Асоціація** – це договірне об'єднання учасників з метою координації торговельної діяльності. Асоціація діє на основі Положення і не має права втручатися у діяльність будь-якого учасника.

– **Корпорація** – це договірне об'єднання, але на відміну від асоціації її учасники делегують окремі повноваження управління корпорацією для централізованого регулювання діяльності кожного учасника.

– **Консорціум** – створюється як тимчасове статутне формування для вирішення широкомасштабної проблеми. До консорціуму залучається промисловий, банківський і торговельний капітал. Учасниками консорціуму є юридичні особи.

– **Концерн** – належить до жорстких об'єднань підприємств промисловості, торгівлі, транспорту, банків на основі повної фінансової залежності від головного підприємства і централізації ресурсів.

– **Спілка кооперативів** – це добровільне об'єднання споживчих товариств, виробничих, сервісних кооперативів у спілки за територіально-галузевим принципом. Для спілок характерне об'єднання кооперативів одного профілю. Спілки бувають районні, міжрайонні, обласні, всеукраїнські. Спілки керуються у своїй діяльності тим же кооперативним принципом, що і кооперативи.

У світовій практиці існують також складні форми – це трести, синдикати, холдингові компанії, фінансово-промислові групи, але в Україні вони зустрічаються дуже рідко.

Кожна організаційно-правова форма має свої плюси і мінуси, тому в практичній діяльності їх слід кваліфіковано використовувати для досягнення успіху і послаблення позицій конкурента.

#### 4. Класифікація та характеристика підприємств торгівлі

Для сфери *роздрібної торгівлі найбільш характерними є*: магазин, аптека, підприємство громадського харчування, підприємство побутового обслуговування, ринок.

У сфері *оптової торгівлі типовими є*: оптова база, товарні склади, склади-холодильники, оптові продовольчі ринки, оптово-роздрібні підприємства.

У сфері *комерційного посередництва господарюючи суб'єкти* проходять стадію становлення. При цьому їх коло прискорено розширюється, охоплюючи біржі, аукціони, дистриб'юторів, брокерські фірми, консигнаторів, лізингові компанії.

##### *Характеристика підприємств торгівлі*

**Магазин** – це підприємство роздрібної торгівлі, яке реалізує товари і надає послуги. Магазин займає окрему споруду або приміщення. Для нього характерна наявність торговельної зали, підсобних і допоміжних приміщень.

За своїм правовим статутом магазин може бути юридичною або неюридичною особою. Організаційно-правова форма магазину не обмежується, але найбільш розповсюдженими є підприємство, товариство з обмеженою відповідальністю, філія і дочірнє підприємство.

**Аптека** – це стаціонарний пункт роздрібного продажу лікувальних засобів і товарів санітарії та гігієни, який займає окреме приміщення і має торговельний зал для покупців, а також інші приміщення функціонального призначення.

**Підприємство громадського харчування** – включає їдальні, кафе, закусочні, бари, буфети, ресторани, фабрики-кухні. Усі вони займають окремі приміщення або споруди.

Більшість підприємств громадського харчування є юридичними особами.

Підприємство побутового обслуговування – включає стаціонарні центри, салони, майстерні, цехи, які займають окрему споруду або приміщення і відповідно обладнані. Вони надають послуги населенню, пов'язані з ремонтом предметів особистого споживання та домашнього вжитку.

**Ринок** – це підприємство сфери торгівлі, яке виконує функції надання послуг із забезпеченням умов для здійснення купівлі-продажу продовольчих і непродовольчих товарів за вільними цінами.

*Залежно від асортименту товарів* ринки поділяються на продовольчі, речові, автомобільні, універсальні, спеціалізовані.

*За статутом ринки бувають формальні і неформальні.* Формальні ринки є юридичними особами.

**Оптова база** – майновий комплекс, технологічно оснащений для забезпечення комерційних, торговельно-оперативних та торговельно-технологічних процесів. За призначенням бази поділяються на оптово-збутові, оптово-закупівельні, оптово-торговельні, вихідні, перевалочні тощо.

Найбільш характерна організаційно-правова форма оптової бази – акціонерне товариство або спільне підприємство. Оптові бази займають до 10% роздрібного товарообороту.

**Товарні склади** – це спеціально пристосовані приміщення для зберігання товарних запасів і формування асортименту товарів. Організаційно-правовий статус дрібнооптових фірм різноманітний, але переважають товариства з обмеженою відповідальністю.

**Оптові продовольчі ринки** – це структуризовані організаційно-правові форми, основною

метою яких є реалізація оптових партій сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки. За товарним про філем вони поділені на ринки худоби, м'яса і м'ясопродуктів; масла, жирів та молокопродуктів; овочів, плодів та продуктів їх переробки; зерна і хлібопродуктів; цукру і кондитерських виробів; технічних культур.

*За територіальним критерієм ринки поділяються:* на сільські, міські, районні і міжрегіональні.

Організаційно-правовою формою ринку, як правило, є акціонерне товариство або господарське товариство.

**Оптово-роздрібні підприємства** – займають окрему споруду, до якої входять торговельні, складські та допоміжні приміщення. Характерним представником такого підприємства є магазин-склад з купівлі-продажу палива, будматеріалів, лісоматеріалів, габаритних товарів. В організаційно-правовому плані такі підприємства набувають форми господарського товариства або кооперативного підприємства.

**Біржа** – особливий вид організаційно оформленого і регулярно функціонуючого ринку, де здійснюється торгівля 40–45 видами біржових товарів або цінними паперами. Біржі поділяються на фондові, товарні і товарно-сировинні.

В Україні функціонує 365 бірж, біржовий оборот становить 6,0–6,5 млрд грн на рік. Основна частина вітчизняних бірж є акціонерними товариствами.

**Брокерські фірми** – це суб'єкти ринку, провідною функцією якого є зведення контрагентів. Брокери виконують разове доручення і діють від імені і за рахунок замовника, вони виконують лише фактичні, а не юридичні дії.

**Аукціони** – це спеціально організовані ринки, які періодично діють у загальновизначених торговельних центрах. В Україні аукціонний продаж практикується надзвичайно обмежено: нерухомість, худоба.

**Дистриб'ютори** – це суб'єкти оптового ринку, які володіють винятковим правом купівлі-продажу товарів конкретної фірми. Дистриб'ютори здійснюють угоди від свого імені і за свій рахунок.

**Агентські фірми** – виступають як незалежні суб'єкти на ринку товарів і послуг. Вони від імені і за рахунок замовника здійснюють посередництво під час укладення угод або самі укладають угоди, виконуючи як фактичні, так і юридичні дії.

**Стопісти** – це фірми в країні імпортера, які здійснюють експортно-імпортні операції на основі спеціального договору консигнаційного типу.

**Фектори** – торговельні посередники, які виконують від імені експортера операції: експортні, кредитні, страхові.

**Лізингові фірми** – це суб'єкт ринку, основна діяльність якого здавання в довгострокову оренду з викупом (фінансовий лізинг) машин, обладнання, транспортних засобів, комп'ютерної техніки.

### Контрольні питання

1. Що являють собою соціальні фірми торгівлі?
  2. Які організаційно-правові форми підприємств торгівлі Ви знаєте?
  3. Яке місце займають фізичні і юридичні особи на ринку товарів та послуг?
  4. В яких секторах ринку розташовані прості і складні організаційно-правові форми?
  5. Які характерні суб'єкти на оптовому ринку?
  6. Які суб'єкти здійснюють торговельно-посередницьку діяльність?
- Які суб'єкти торговельної діяльності функціонують у сфері роздрібної торгівлі?*